

TANULMÁNYOK

Pszicholingvisztika, neurolingvisztika és névkutatás

1. Bevezetés. A névkutatás hagyományosan a nevek etimológiájával, a névállományban fellelhető nyelvi rétegekkel, a nevek nyelvi leírásával, tipologizálásával foglalkozik. Újabban emellett egyre nagyobb súlyt kapnak a szocioonomasztikai tárgyú kutatások is, melyek a nevek használatának, változásának vizsgálata révén e nyelvi elemek társadalmi közegbe ágyazott voltát igyekeznek megragadni. Amennyiben azonban átfogó képet szeretnénk kapni a nyelvről, és annak elemeként a nevekről, a vázolt két szint (a közösségekben való használat, illetve a nyelvi rendszer vizsgálata) mellett a mentális rendszer elemeként is vizsgálni kell őket, hiszen a nyelv, s így a nevek is ténylegesen az emberek agyában vannak jelen (idegsejtek aktivitásmintázata formájában). Ezek a kérdések alapvetően a pszicholingvisztika és a neurolingvisztika kutatási körébe tartoznak, az eredendően interdiszciplináris jellegű névkutatásnak tehát nyitnia kell e tudományterületek felé is.

A pszicholingvisztika az 1950-es években az USA-ban létrejött tudományterület, melynek elsődleges célja, hogy megismerje és modellálni tudja a nyelv mentális rendszerbeli reprezentációját, a nyelvi folyamatokat (PLÉH 2014a). Ehhez kifinomult kísérleti eljárásokat alkalmaznak. A kutatásokban azonban a tulajdonnevek kategóriája hosszú évtizedekig nem vagy alig került elő. Csak az 1980-as évektől vonták be ezt a szócsoportot is a vizsgálatokba, az ez irányú kutatások azonban továbbra is viszonylag perifériakusnak mondhatók.¹ A 2000-es években a pszicholingvisztikával rokon idegtudomány, illetve neurolingvisztika részéről is megjelent az érdeklődés a szócsoport idegrendszeri reprezentációja iránt, s a kutatók a rohamosan fejlődő elektrofiziológiai és képalkotó eljárások alkalmazásával igyekeznek feltárni e nyelvi kategória neurális vonatkozásait is (vö. YEN 2006: 44–60, MÜLLER 2010: 351–352, RESZEGI 2014).

Írásomban azt igyekszem szemléltetni, hogy milyen előnyökkel járhat a névtudomány számára az, ha a pszicholingvisztika és a neurolingvisztika eredményeit is figyelembe veszi, egyúttal azonban utalok ezek használatának korlátaira is. A pszicholingvisztikai eredményekre való odafigyelés igénye az utóbbi időben már megfogalmazódott

¹ A pszicholingvisztika feltételezése szerint a szavakat – különböző elvek szerint – rendezett módon tároljuk a mentális lexikonunkban, s a nyelvi folyamatok (produkció, megértés) során innen hívjuk elő őket. A kutatókat a tulajdonnevek kapcsán elsősorban az foglalkoztatta és foglalkoztatja napjainkban is, hogy e szócsoport elemeinek mentális reprezentációja különbözik-e más lexikai kategóriák elemeitől, s hogy ezzel összefüggésben a tulajdonnevek egy elkülönült kategóriát alkotnak-e a mentális lexikonon belül (vö. pl. YEN 2006: 27; a mentális lexikonról, különböző modelljeiről összefoglalóan l. LUKÁCS–PLÉH–KAS–THUMA 2014).

ugyan a névtudományon belül, ám a konkrét kutatási témakörökben még kevésbé nyilvánul meg.

Megítélésem szerint nem csupán a névkutatás kovácsolhat előnyt az e tudományterületekkel való kapcsolatból, hanem esetenként a pszicho- és a neurolingvisztika számára is haszonnal járhatnak a névkutatás eredményei, ezért írásomban azt is igyekszem jelezni, hogy mely területeken látok erre lehetőségeket.

2. Pszicholingvisztika, neurolingvisztika és névkutatás. A pszicholingvisztika és a neurolingvisztika eredményei jól kamatoztathatók lehetnek egy sor névelméleti kérdés tisztázásában.

2.1. A tulajdonnevek jelentése. Az egyik központi probléma a nevekkel kapcsolatban az, hogy van-e jelentésük. Ez a kérdés jó ideje foglalkoztatja a nyelvről gondolkodókat, köztük a filozófusokat, illetve a logika képviselőit, s a nevekkel kapcsolatos elméleteiket esetenként a nevekhez a nyelvészet felől közelítő szakemberek is átveszik. Ez azonban nem probléma nélküli, hiszen a logikai-filozófiai elemzés a tulajdonnév referenciális tulajdonságára koncentrál, azaz nem a szavak természetes beszédbeli alkalmazásából, hanem az állítások igazságtartalma felől közelít a kérdéshez. A formális nyelvészet – mely a nyelvi szerkezet vizsgálatát tartja elsődleges feladatának, s ezért a nyelvi formából kiindulva, lényegében csak arra koncentrálva vizsgálódik – szintén nem visz közelebb bennünket a tényleges nyelvhasználatbeli jelentés megragadásához, e közelítésmód szerint ugyanis a név tulajdonképpeni funkciója csupán egy adott egyed azonosítására korlátozódik (vö. KIEFER 2000: 161). A funkcionális nyelvészet viszont a nyelvi kifejezések funkciójára, jelentésére fókuszál, a megközelítést alkalmazó nyelvészek pedig a nevek jelentéses voltával, sőt komplex jelentésstruktúrájával számolnak, az egyes nevek szemantikai tartalma ugyanakkor egyénenként különböző lehet az egyén tapasztalatainak, ismereteinek megfelelően (TOLCSVAI NAGY 2008, hasonló jelentésfelfogás a névtanban már jóval korábban is jelen volt, vö. J. SOLTÉSZ 1979, a kérdéshez összefoglalóan I. VÁRNAI 2005: 14–37, SLÍZ 2015: 94–96).

Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy van-e jelentésük a neveknek, illetve hogy mit jelent a tulajdonnév, elsősorban tehát attól függ, hogy az interpretáció keretét milyen elméleti keretet választunk, illetve hogy miként definiáljuk magát a jelentést. Ha azonban a nyelv, illetve a névhasználat tényleges létmódját akarjuk megérteni, megismerni, akkor abból kell kiindulni, hogy hogyan használjuk a neveket a nyelvi viselkedés részeként. Erre pedig az említett közelítésmódok közül kizárólag a funkcionalizmus nyújt megfelelő keretet (a helynévkutatás kapcsán vö. HOFFMANN 2012, a személynévkutatás kapcsán vö. SLÍZ 2012). Arra is érdemes ugyanakkor a tulajdonnevek szemantikájára vonatkozóan tekintettel lennünk, hogy milyen eredmények születtek ez ügyben a pszicholingvisztikai és neurolingvisztikai kutatásokban.

2.1.1. A pszicholingvisztika, illetve a neurolingvisztika irányából közelítve meg a kérdést hasonló kettősség figyelhető meg, mint amit a nyelvészetben belül tapasztalhatunk: jól szemléltetik ezt a nyelvi zavarokra irányuló vizsgálatok, illetve az ezek alapján megfogalmazott következtetések. Az agyi sérülések következtében fellépő afáziák egyik

jellemző típusa a szóelőhívás nehézsége, az ún. anómia.² Az anómiás betegek nyelvi teljesítményére gyakran jellemző, hogy csupán a tulajdonnévi vagy valamelyik tulajdonnévi kategóriához való hozzáférés károsodik, s szintén jellemző tünet, hogy az új nevek elsajátítása okoz számukra gondot, míg más szó kategóriák elemei kapcsán hasonló nehézség nem jelentkezik (vö. pl. SEMENZA–ZETTIN 1989). Az ANDREW W. ELLIS és munkatársai által tanulmányozott páciens, aki jobb féltekéjét érintő sérülését követően képtelen volt emberek nevét megjegyezni, azzal magyarázta a problémát, hogy számára a nevek jelentésnélküliek, ezért nem képes elraktározni őket (ELLIS–YOUNG–CRITCHLEY 1989). A tulajdonnévi anómia alapján maguk az afaziológiai foglalkozó szakemberek is viszonylag gyakran következtetnek arra, hogy a nevek pusztán referáló kifejezések, címkek (tagok), amelyek megengedik a névviselő azonosítását, de önmagukban nem mondanak semmit róla (SEMENZA–ZETTIN 1989: 679, LUCHELLI–DE RENZI 1992). A kutatók abból indulnak ugyanis ki, hogy csak a tulajdonnévi kategória sérül, ami eleve hajlamosabb az előhívási nehézségekre, éppen az idetartozó elemek jelentésének szegényes voltából adódóan (vö. a **2.1.2.** pontban írottakat).

Első pillantásra logikusnak is tűnik ez a gondolatmenet, érdemes azonban alaposabban is körüljárni a kérdést. Először is figyelhetünk arra, hogy az afáziák jobbra nem minden vagy semmi jellegűek, és a tulajdonnévi anómia sem feltétlenül érinti az összes tulajdonnévfajta, sőt még egy alkategórián belül is mutatkoznak különbségek. CRUTCH és WARRINGTON páciense például rosszabbul teljesített a közeli városok és országok nevének előhívásában, mint a távoli helyek megnevezésében (2003). Az is jellemző továbbá, hogy tulajdonnévi anómia esetén is van általában a betegeknek valamiféle hozzáférésük a nevekhez kapcsolódó különböző típusú információk közül néhányhoz. BAYER betege például a név fajtáját (azt tehát, hogy milyen típusú objektumot jelöl a név) meg tudta állapítani, s a kutató szerint ez az ismeret is a név jelentésének része. BAYER ugyanakkor úgy véli, hogy a jelentés megoszlik két memória között: a nevek kapcsán a névfajta vonatkozó tudás a nyelvi konvenciókat tartalmazó szemantikai memória része, míg a nevekhez kötődő egyéb információk az epizodikus memória részét képezik (1991: 62).³

A tulajdonnévi kategória károsodása mellett – jellemzően globális, azaz lényegében az egész nyelvi rendszert érintő afáziák esetében – arra is van példa, hogy épp a tulajdonnévi kategória vagy valamelyik névfajta elemeinek előhívása őrződik meg (vö. RESZEGI 2014: 135–136, l. még a **2.2.** pontban írottakat). Ezt gyakorta szintén a szócsoport eltérő szemantikai sajátosságaival, illetve ezzel összefüggésben eltérő idegrendszeri reprezentációjával magyarázzák. Az eltérő szemantikai és neurális jellemzők azonban nem feltétlenül kell, hogy a jelentés hiányát is jelentsék.

² Az anómia az afázia (szerzett nyelvi zavar) egyik fajtája. Jellemzője a beteg szótalálási nehézsége, mely főleg a főneveket érinti. Szótalálási nehézség más afázia típusnál is jelentkezhet; anómiáról akkor beszélünk, ha ez a zavar a vezető tünet. Az anómiás beteg képtelen emlékezetében tartani a szósorok jelentését, az egyes szavak közötti szemantikai kapcsolatot. Megtartott beszéd-észlelés mellett jellemző, hogy a betegnek nehézsége van a megnevezésekkel, és értési problémái is lehetnek (BÁNRETI 2014: 1172).

³ Az epizodikus és a szemantikus emlékezet a deklaratív memória két alrendszere, amelyek az általuk tárolt információ alapján különböztethetők meg egymástól: míg az epizodikus emlékezet információi személyes események, addig a szemantikus emlékezetét általános tények (vö. BADDELEY 2005: 243, 520–522).

WILLY VAN LANGENDONCK a névkutatás oldaláról közelítve a kérdéshez gazdag neuropszichológiai, jórészt afaziológiai szakirodalmat áttekintve szintén arra a következtetésre jutott, hogy a neveknek van jelentésük, mégpedig több összetevőből álló jelentésstruktúrával jellemezhetők (2007: 106–117). Az egyik, perdöntőnek tekintett esettanulmányban MICELI és munkatársai (2000) egy agyi (elülső halántéklebenyi) sérült páciens nyelvi teljesítményét vizsgálták: a beteg két évvel a sérülést követően a személyneveket érintő szelektív konceptuális deficitet mutatott. A kutatók feltárták, hogy a beteg anómiás tünetei az emberekről való konceptuális tudás hiányával magyarázhatók. Ez alapján leszögezhető, hogy – legalábbis a személynevek kapcsán – az asszociatív jellegű tudás (asszociatív jelentés) fontos összetevője a név reprezentációjának. A nevekhez kötődő asszociációk névelőhívásban játszott szerepét azóta PETER E. MORRIS és munkatársai kísérleti úton egészséges felnőttek esetében is igazolták (2005).

A legújabb kutatásokban MAŁGORZATA RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA szintén a nevek komplex jelentése mellett foglal állást. A kutató szubkortikális afáziás páciensek tulajdonnévelőhívási nehézségeit, illetve az általuk alkalmazott kompenzációs eljárásokat elemezte. A kompenzációs technikák egyik típusát az objektumról való denotatív jellegű tudást és a szintén a denotátumhoz kötődő asszociatív természetű ismereteket felhasználó körülírások alkotják, amelyek a konceptuális tudáson alapulnak. A kompenzációs technikák másik nagy csoportjába a névhez, a névformához kötődő nyelvi jellegű ismeretek előhívása sorolható, amely parafáziákban (szócserekbek) jelentkezik. Ezek lehetnek szemantikai parafáziák, például rész-egész viszonyon alapulva, vagy gyakran egy azonos foglalkozású másik személy nevét hívják elő a célszó helyett. A szinonim, poliszém és ellentétes viszonyok viszont RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA (2016) tapasztalatai szerint igen ritkán szolgálnak parafáziák alapjául, ebből kiindulva a kutató feltételezi, hogy ezek a viszonyok kevésbé lehetnek meghatározók a mentális lexikonon belül a tulajdonnevek hálózatának szervezésében. (E megállapítás kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az általánosításhoz érdemes további, afáziás és egészséges vizsgálati alanyok nyelvi viselkedését is tanulmányozni; s utalnunk kell arra is, hogy a különböző szemantikai viszonyok megítélése a tulajdonnevek kapcsán kevésbé egyértelmű, mint a közszavak esetében.) A szemantikai jellegű parafáziák mellett az anómiás betegek esetenként lexikai és fonémikus parafáziákat, illetve neologizmusokat produkálnak a célszó helyett. A névformákhoz kötődő asszociációk pedig áttetimologizálást eredményeznek (2016: 169–175). Az egyes eljárások osztályozása azonban nem mindig egyértelmű, részben azért nem, mert azok gyakran komplex módon jelentkeznek.

Ezek a konceptuális ismeretelemek (az objektumra vonatkozó enciklopédikus tudás, illetve asszociációk) és a nyelvi ismeretek tehát mind a tulajdonnév mentális reprezentációjának a részét képezik, s nem lehet élesen elkülöníteni a különböző típusú tudáselemeket a nevek mentális reprezentációján belül.

2.1.2. Az anómiásoknál leírtakhoz hasonló kompenzációs eljárásokat használunk a TOT-jelenség (nyelvem hegyén van jelenség), illetve a téves előhívások során is. Az előhívási nehézségek – mint már említettem – különösen gyakran érintik a tulajdonneveket, s a hozzáférés problémájába ütközve a beszélők szintén gyakorta a jelöltre vonatkozó ismereteket tartalmazó körülírással helyettesítik a célszót, a téves előhívások pedig gyakran eredményezik a célszóval szemantikai vagy fonológiai kapcsolatban álló formák előhívását, pl. *Nagy* családnév helyett *Kiss*, *Széles* helyett *Keskeny*, *Huszár* helyett *Katona*

vagy *Lovas, Bodor Pál* helyett *Bokor Pál* (vö. HUSZÁR 2005: 93–94; l. még GÓSY 2004: 85–89, 136; YEN 2006: 28; RESZEGI 2009: 12–13), s ez szintén a nevek komplex reprezentációjára utal.

Ugyanakkor a kutatók jó része jobbra csak a megakadásjelenségek gyakoriságára koncentrálnak, s ebből kiindulva a deskriptív nyelvészet álláspontját, azaz a nevek jelentés nélküli vagy szűk jelentésű voltát látja igazolva (vö. pl. COHEN–BURKE 1993). A nevek előhívását magyarázó modellek be is építik a neveknek az ilyen módon felfogott jelentésstruktúráját, a név és a referens közötti relatíve gyenge kapcsolatot. A legtöbb (személy)név-feldolgozási modell alapvetően három különböző feldolgozó egységgel számol: a szófelismerési egység azonosítja a nevet a beszédből vagy a lexikonon belül, az arcfelismerési egység azonosítja a tárgyat/személyt, amelyhez/akihez a név tartozik, s e kettő között közvetlen kapcsolatot tételeznek fel; míg a harmadik modul, az életrajzi információk/szemantikai információk téra többek szerint nem (vagy nem feltétlenül) szükséges a feldolgozási folyamathoz sem a megértés, sem a produkció során (vö. pl. VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996). COHEN és FAULKNER hierarchikus, szeriális feldolgozási modellje szintén a névforma és a lexikális csomópont közötti gyenge kapcsolattal számol, a TOT-jelenség eszerint az előfeszítés (priming, az ő felfogásukban lényegében többirányú, terjedő aktiváció) átvitelében jelentkező (aktivációs) hiányként értelmezhető (1986). A priming átvitelét, azaz a feldolgozás sikerességét ugyanakkor a szerzők szerint három további tényező együttesen befolyásolja: a gyakoriság és az utóbbi időben való használati gyakoriság csökkenti a megakadásjelenségek előfordulásának valószínűségét, míg az életkor előrehaladtával nő az esélye, hogy nehézségekbe ütközik az előhívás.⁴

A tulajdonnevek szegényes jelentéstartalmú nyelvi egységként való felfogása azonban több szempontból is vitatható. Többen felhívják a figyelmet arra, hogy a TOT-jelenség gyakorisága a tulajdonnevek esetében lehet egyfajta látszathatás is annak következtében, hogy a köznevek az előhívás problémája esetén helyettesíthetők egy másik (szinonim) szóval, s ezért esetükben gyakran nem is regisztrálható ez a folyamat, míg a tulajdonnevek nem helyettesíthetők ilyen módon (vö. VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996, YEN 2006: 28–29). A szegényes jelentés másrészt legalább ilyen meggyőzően értelmezhető a köznévi jelentésstruktúrától való különbségként is, a köznévi jelentésstruktúra hiánya tehát nem jelent feltétlenül jelentésnélküliséget, sokkal inkább arról van szó, hogy a tulajdonnevek esetében másfajta jelentésszerkezettel számolhatunk. Hasonló megállapításra jutott a neuropszichológia oldaláról KELLI DOUVILLE is munkatársaival, úgy vélik ugyanis, hogy a tulajdonnevekhez kötődő emlék, a tulajdonnevek reprezentációja nem csupán – minden ember számára közös, hasonló tartalmú – szemantikai összetevőket tartalmaz, hanem jelentékeny részét teszik ki az egyéni önletrajzi, epizodikus komponensek (2005: 700, vö. még VAN LANCKER et al. 1991). Mindezeket túl utalnunk kell arra is, hogy az előhívási nehézségek előfordulási gyakorisága szempontjából meghatározó a nevek használati gyakorisága (típus- és elemgyakorisága egyaránt) (vö. COHEN–FAULKNER 1986, BURKE et al. 1991), s a névformák áttetszősége is hatással van a folyamatra (TSAI 1996). Különbségek mutatkoznak továbbá ennek kapcsán a különböző névfajták (például hely- és személynevek) között is: jobbra a személynevek esetében regisztrálják a legnagyobb arányú megakadást. GILLIAN COHEN és DOROTHY FAULKNER (1986) például előhívási feladatok során azt tapasztalta, hogy családnevek és keresztnevek

⁴ Az életkori hatás megítélése igen ellentmondásos a szakirodalomban (vö. pl. YEN 2006: 32–33).

előhívása sokkal nehezkesebb, bonyolultabb, mint a helynevek és a leíró sajátosságokat kifejező köznevek előhívása. Ezt a kutatók azzal magyarázzák, hogy a köznevek és a helynevek szemantikai tartalma gazdagabb, mint a személyneveké, részben mert kiterjedtebb a hozzájuk kapcsolódó asszociatív képzetek köre. A névkutatók körében ugyanakkor általános, hogy épp a személyneveket tartják gazdagabb asszociációjúnak, s ezzel a sajátosságukkal magyarázzák, hogy ez a névfajta vesz részt a leggyakrabban a köznevesülés folyamatában (vö. pl. TAKÁCS 2008: 24–27, RESZEGI 2010: 146–147).

WILLY VAN LANGENDONCK szintén a köznevektől eltérő jelentésstruktúrával számol, e szócsoport elemeinek ugyanis felfogása szerint nincs a köznevekhez hasonló lexikális jelentése, meghatározó viszont a referenciális funkciójuk – lényegében ez a két, egymással szorosan összefüggő különbség mutatkozik a két szócsoport között (2007: 113). A nevek jelentésnélküli volta mellett érvelők tehát gyakorlatilag csak erre a két jelentés-összetevőre leszűkítve értelmezik a jelentést. Emellett azonban VAN LANGENDONCK szerint a tulajdonnevek jelentésszerkezetének is részét képezik a kategoriális és bizonyos grammatikai információk, továbbá a különböző típusú asszociációk (2007: 114–115).

2.1.3. A tulajdonnevek kiterjedt reprezentációjára, s ezzel áttételesen a tulajdonnévi jelentés komplex voltára utalhatnak a képalkotó eljárással végzett vizsgálatok eredményei is. Mágneses rezonancia képalkotó eljárással (fMRI), mandarin nyelvű kínaiakat vizsgálva például azt találták, hogy tulajdonnevek hallgatása közben nemcsak a szokásos agyterületek aktiválódnak, hanem a hagyományosan nyelvi féltekének tekintett bal hemiszférium mellett a jobb oldal bizonyos területei is (precentrális gyrusbeli régiók, felső temporális gyrus, szubkortikális területek) (MÜLLER 2010: 355). A nevek kiterjedt reprezentációját további képalkotó eljárásos és elektrofiziológiai vizsgálatok is alátámasztják (vö. MÜLLER et al. 1999, YAMADORI et al. 2002, YEN et al. 2005). Emellett a nevek előhívásának nehézségét előidéző agyi sérülések is igen különböző területeket érinthetnek, s nem csupán kérgi, de bizonyos kéreg alatti struktúrák (thalamusz, basalis ganglion, capsula interna, hippocampus; vö. pl. REINKEMEIER et al. 1997, LUCHELLI et al. 1997, OTSUKA et al. 2005) léziói is okozhatnak problémákat a tulajdonnevek produkciójában, illetve feldolgozásában.

A vizsgálatok szerint ugyanakkor a hagyományosan a szemantikai feldolgozásért felelős temporális lebenyi területek is aktiválódnak (mindkét féltekében) a tulajdonnevek (személynevek és helynevek) feldolgozásakor (vö. GORNO-TEMPINI et al. 2000, 2001; YEN 2006: 113–116), noha a köznevek feldolgozásakor jobbra kiterjedtebb, illetve intenzívebb aktiválódást regisztrálnak (YEN 2006: 95–96).

Mindkét szókategória aktiválja továbbá a vizuális feldolgozásért felelős occipitális lebenyt, a konkrét köznevek hallgatása és olvasása közben azonban jóval kiterjedtebb terület lép működésbe, mint a helynevek, illetve a személynevek feldolgozása során; a legkisebb kiterjedésű aktiválódást a személynevek idézik elő (vö. YEN 2006: 94, 112–113). Ez bizonyos értelemben alátámasztani látszik azt a korábban már idézett gondolatot, hogy a közneveknek gazdagabb az asszociációs tartalmuk, legalábbis a vizuális asszociatív erejük. A helynevek esetében emellett a köznevekhez képest kiterjedtebb aktiváció regisztrálható a kétoldali parietális lebenyben is, ami a szintén asszociatív tudásként is értelmezhető vizuális-téri információk reprezentációjáért felelős (YEN 2006: 120).

YASUDA és ONO szerint a jobb félteke bevonódása azzal magyarázható, hogy ez a félteke alapvetően holisztikus feldolgozású (szemben az inkább analitikus bal féltekével), s

minthogy a tulajdonneveknek nincs a köznevekhez hasonló hierarchikusan szerveződő (és analitikus feldolgozást igénylő) jelentésstruktúrájuk, hanem (a referáló sajátosságuk miatt) egységesebb módon kerülhetnek feldolgozásra, ezt az eleve ilyen módon huzalozott jobb félteke tudja megvalósítani (1998). Mások a jobb félteke arcfelismerésben játszott szerepét hangsúlyozzák (TSUKIURA 2003, 2006).

A tulajdonnevek agyi lokalizációjára irányuló vizsgálatok kapcsán azonban meg kell jegyeznünk, hogy a neurális reprezentáció alapján csak igen óvatosan következtethetünk a jelentésre, ez ugyanis két különböző szintje a leírásnak, noha nyilvánvalóan van (kell, hogy legyen) köztük megfeleltethetőség.

Hangsúlyozni kell továbbá azt is, hogy a vizsgálati eredmények több esetben meglehetősen ellentmondásosak, ami valójában nem is meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy maguk a nyelvi központok sem eleve rögzítettek. Vannak persze kitüntetett mezők a nyelv szempontjából (így a Broca- és a Wernicke-terület), ezek azonban egyrészt akár jelentősebb különbséget is mutathatnak lokalizációjukban egyénenként, másrészt nem zárólagosan végzik a nyelvi feldolgozást. Inkább a nyelvi folyamatokban részt vevő konvergenciázónákként határozhatók meg, ahol azok az idegsejtek, amelyek részt vesznek a nyelvi folyamatokban, jóval jelentékenyebb számban található meg, mint másutt az agyban (vö. JANCSÓ 2004: 130–140, MÜLLER–PALMER 2008: 87–90). A tulajdonnevek reprezentációjával foglalkozó kutatók közül többen szintén hasonlóan vélekednek. DAMASIO és munkatársai (2004), valamint TRANEL (2006) is hangsúlyozzák, hogy a szóelőhívásban részt vevő struktúrák nem tekinthetők szilárd, élesen elkülönülő központoknak, inkább rugalmas, valószínűség alapján működő összetevői a feldolgozó rendszernek (TRANEL 2006: 9). Ezért nem is meglepő, hogy ugyanazon agyi struktúrák sérülései nem feltétlenül okoznak ugyanolyan kognitív károsodást. Mindezeket szem előtt tartva talán az olyan következtetésekkel érthetünk leginkább egyet, mint amit például YEN fogalmazott meg fMRI-vizsgálatok alapján: eszerint a tulajdonnevek és a köznevek a szemantikai feldolgozás intenzitásában különböznek (2006: 130).

2.1.4. Látható tehát, hogy a pszicholingvisztika és a neurolingvisztika sem egységes a tulajdonnevek jelentését illetően, bár ehhez az is hozzátartozik, hogy jobbára nem is foglalkoznak direkt módon nyelvelméleti, illetve névelméleti kérdésekkel. Ugyanakkor az, hogy milyen létmódot tulajdonítanak a nyelvnek a mentális rendszeren belül a többi kognitív képesség viszonylatában (önálló nyelvi modullal, vagy pedig a különböző kognitív funkciók mentális rendszeren belüli szerves kapcsolatával számolnak), alapvetően meghatározza, hogy a konceptuális tudást a jelentés részének tekintik-e, s így többek között azt is, hogy milyen jellegű ismereteket tekintenek a nevek jelentésébe tartozónak. A tulajdonnevekre irányuló kutatások viszont jórészt eleve abból a kiindulásból közelítik meg a kérdést, hogy a szócsoport sajátos jellegét igazolják, s ezzel együtt gyakran eleve a deskriptív nyelvészet álláspontjából indulnak ki, azt akarják igazolni. Minthogy azonban az önálló nyelvi modul és az elkülönült nyelvi szintek (elkülönült szintaxis, illetve lexikon, s elkülönült szóosztályok) feltételezése evolúciós és egyedfejlődési szempontból is meglehetősen problémás (vö. NÁNAY 2000: 130, FEHÉR 2011, MACWHINNEY 2003: 517), s az ilyen elven kiépülő modellek a természetes nyelvhasználat sajátosságait,

a nyelvi változást sem tudják kezelni, ezért a névtudomány szakembereinek érdemesebb a holista szemléletű, konnekcionista (konstruktivista) modellek felfogását követni.⁵

Mindezek fényében azt mondhatjuk tehát, hogy sem a nevek valós használati módja, sem a nevek mentális reprezentációjáról feltárt ismeretek nem támasztják alá a formális nyelvészetnek a tulajdonnevek jelentésével kapcsolatos álláspontját. S igaz ugyan, hogy a nyelv leírását megkönnyítheti egy ilyesfajta szűkítés, de a nevek tényleges létmódja a mentális rendszerben nem ilyen. A nyelvelsajátítás során a tulajdonnevek és a köznevek reprezentációi egyaránt a világról, a környezetről való tudással összefonódva épülnek ki fokozatosan (vö. RESZEGI 2015, 2016). A gyerekek a szótanulás kezdetétől bizonyos általános kognitív tudásukra támaszkodnak a szavak fogalmi tartalmának megállapításában, s a neurolingvisztikai vizsgálatok szerint a későbbiekben is számolnunk kell azzal, hogy a szóegységek mentális relációi nem korlátozódnak csupán a nyelvi természetű elemek körére (PLÉH–LUKÁCS–KAS 2008: 829). A fogalmi jellegű tudás tehát valójában nem különíthető el a szűken vett szemantikai tartalomtól, érdemes a kettőt a leírás során is együtt kezelni.⁶

2.2. A szófajtság kérdése. A pszicholingvisztika tanulságai árnyalhatják a tulajdonnevek szófaji kategorizálásának problematikáját is. A formális nyelvészet szerint a szófaji kategóriák – mint a nyelvi rendszer kategóriái – objektív, a beszélő személyétől független kategóriák, és sajátos strukturális viselkedésük alapján különíthetők el. Minthogy pedig a tulajdonnévi kategória a formális nyelvészet álláspontja szerint lényegében csak logikai-szemantikai kritériumok alapján különíthető el a köznevek kategóriájától, ezért a tulajdonnév nem kategóriája a nyelvi rendszereknek, s nem tekinthető a nyelvhez tartozónak (BARABÁS – KÁLMÁN C. – NÁDASDY 1977: 140, 144, 146; FABÓ 1979, 1980: 55). A formális nyelvészet közelítésmódja azonban – amint arra már utaltam – nincs tekintettel a nyelv tényleges létmódjára. A nyelvet a nyelvhasználat alapján megismerni kívánó funkcionalista nyelvészet szerint viszont a szintaktikai jellemzők mellett más jellegű ismeretek is jelentős szerepet játszanak a szófaji kategóriák kiépülésében, továbbá a szófaji kategóriák is a tipikalitás elvei szerint épülnek ki, azaz nem kell olyan formai kritériumokat feltételeznünk, amelyek minden kategóriaelemre kivétel nélkül alkalmazhatók

⁵ Ennek kapcsán szem előtt kell tartanunk azt is, hogy noha a konnekcionista szerkezet igencsak hasonlít az agy neurális hálózatára, mégsem feleltethető meg neki: a konnekcionista háló csúcspontjai nem idegsejtek, hanem mikrojegyek, amelyek a neuronok és a különböző fogalmi, nyelvi reprezentációk közötti, különböző komplexitású egységek (vö. NÁNAY 2000: 134, 147–150; FEHÉR 2011: 91). Ugyanakkor kétségtelen, hogy a modellnek van materiális vonatkozása. A neurolingvisztikai vizsgálatok szerint ugyanis a fogalmak, cselekvések, tulajdonságok megnevezésére használt szavak valóban nem egyetlen összefüggő területen, hanem igen kiterjedten reprezentálódnak az agyban: amikor például cselekvéssel kapcsolatos szavakat (*dob, rúg*) hallunk, a mentális szótárhoz kapcsolt halántéklebenyi Wernicke-terület mellett a megfelelő mozgató agyrészek is aktiválódnak, látással kapcsolatos szavak esetében (*lát, néz*) pedig a látókéreg is (vö. PLÉH–LUKÁCS–KAS 2008: 829).

⁶ Ez nem azt jelenti, hogy a tulajdonnevek jelentése határozott leírásként vagy azok összességként értelmezhető, ahogyan az a filozófiában, a deskriptivista felfogásban megjelenik. Ezt a felfogást meggyőzően cáfolta a filozófia oldaláról a pszicholingvisztika és a neuropszichológia eredményeinek figyelembevételével EDUARDO GARCÍA-RAMÍREZ (2010: 22–30).

lennének.⁷ E felfogás szerint a tulajdonnevek – lévén dolgok nevei – a főnévi kategória elemei, melyek azonban nem a dolgok egy kategóriáját jelölik, hanem egyetlen egyedet, így sajátos csoportot képeznek a főnévi kategórián belül (TOLCSVAI NAGY 2008: 31).

Ez a közelítésmód jól összeilleszthető a pszicholingvisztikában a nyelv modellálására több vonatkozásban is alkalmazott prototípus-elmélettel. Az elméletet a pszichológus ELEANOR ROSEH dolgozta ki a fogalmi kategóriák szerveződésének magyarázatára (1978). Úgy tűnik, hogy ez a fajta szerveződés a különböző szintű nyelvi kategóriák leírására is jól használható (pl. a nyelv észlelési alapegysége kapcsán is ezt a fajta szerveződést feltételezik, vö. HONBOLYGÓ 2007: 364–381), s a szófaji kategóriák is ezen az elven épülhetnek ki (vö. LADÁNYI 1998: 410). A napjainkban egyre meghatározóbbá váló funkcionalista (konnekcionista) pszicholingvisztikai modellek szerint ugyanakkor a szófaji ismeretek, akárcsak a nyelvtan általában, a mentális lexikon elemei közötti kapcsolatokban léteznek, a szavak ugyanis formai, használati stb. hasonlóságai alapján lazabb-szorosabb hálózattá szerveződnek, s az e hálózatokat szervező kapcsolatok felelnek meg a hagyományosan vett nyelvtannak (BYBEE–SLOBIN 1982, BYBEE–MODER 1983, vö. még NÁNY 2000: 141–150). Nincs tehát elkülönült nyelvtan, s nem kell, hogy a szóosztályok alapvetően vagy éppen kizárólag nyelvtani sajátosságaik alapján különüljenek el. Egy ilyen, hálózatként szerveződő mentális lexikonban a tulajdonnevek sok rokon tulajdonságot mutatnak a köznevekkel, s ezek alapján egy nagyobb kategória (a főnévi kategória) elemeinek tekinthetők, de sajátos azonosító funkciójuk, illetve bizonyos grammatikai sajátosságaik alapján speciális alhálózatot (alhálózatokat) képeznek a főnévi kategórián belül. A tulajdonnévi alkategórián belül aztán további alkategóriák szerveződnek (a különböző névfajták), melyeken belül szintén hasonló strukturálódás tételezhető fel (pl. a helynévi alkategórián belül a különböző helyfajták szerint). A különböző szintű kategóriák pedig nem különülnek el élesen egymástól, egyes kategóriaelemek révén át is fed(het)ik egymást.

A tulajdonnevek némileg sajátos szerveződését a neurológiai vizsgálati módszerű adatok is alátámasztják. Az agy felszínéről EEG-eljárással⁸ elvezethető elektromos potenciál elemzése alapján azt találták (angol anyanyelvű beszélőket vizsgálva), hogy a mondatkezdő tulajdonnevek és köznevek feldolgozása hasonló hullámformát eredményez. A tulajdonnevek speciális alkategóriájának feltevését igazolja azonban, hogy a nyelvi elemek feldolgozásakor nagyobb amplitúdójú hullám vezethető el 100, illetve 200 ms-mal az inger elhangzását követően (N100, P200)⁹ a két féltekét elválasztó mediális hosszanti hasadék mentén, illetve a posterior laterális területen (MÜLLER 2010: 353–355, vö. még MÜLLER–KUTAS 1996). Ez a különbség ugyanakkor csak a két elsődleges névfajta,

⁷ A grammatikai kategóriák kiépülése kapcsán az egyik domináns pszicholingvisztikai elképzelés éppen a korai szemantikai kategóriákkal való összefüggést valószínűsíti, a szemantikai kategóriákat mintegy előzménynek tekintve, noha a felfogás képviselői nem tagadják a sajátosan nyelvi kategóriák létét sem (BABARCZY–LUKÁCS–PLÉH 2014: 449–457, 472–476).

⁸ Az eljárás során az agy elektromos aktivitás változását mérik a hajas fejbőrre erősített elvezető elektródák segítségével.

⁹ Az N100 az agy felszínéről elvezethető elektromos hullámban a tulajdonnevek feldolgozása során jelentkező jellemző eltérési negativitás, azaz negatív irányú amplitúdónövekedés, amely 100 ms-mal az inger elhangzását követően jelenik meg, a P200 pedig fokozott pozitív irányú eltérés 200 ms-mal az inger kezdetét követően.

a személynév és a helynév esetében jelentkeznek: a vizsgálatba bevont márkanevek lényegében a köznevekkel megegyező hullámformát váltanak ki, ami a személy- és helynevek kitüntetett voltára utalhat (MÜLLER 2010: 353–355). A márkanevek sajátos átmeneti voltát GONTIJO és ZHANG is több szempontból igazolta (2007, vö. CRUTCH–WARRINGTON 2004). Ezek fényében úgy tűnik, hogy a neurális feldolgozás szempontjából is lényeges különbség van a tulajdonnévfajta között.

A tulajdonnévi szócsoport elkülönülése kapcsán érdemes tekintettel lenni a lexikális döntési vizsgálatok eredményeire is. A kísérletek során a résztvevőknek egy véletlenszerűen összeállt szólista elemeiről kellett eldönteniük, hogy köznevek vagy tulajdonnevek-e. A kutatók – abból kiindulva, hogy a tulajdonnevek előhívása általában véve több nehézségbe ütközik, mint a közneveké – azt várták, hogy ez a tulajdonságuk a lexikális döntési feladatban is hosszabb döntési időt eredményez a tulajdonnevek esetében. A reakcióidőt mérve viszont azt találták, hogy a kísérleti személyek szignifikánsan hamarabb hoztak döntést a tulajdonnevekről vizuális és akusztikus modalitásban egyaránt. A vizsgálatot német, mandarin és arab nyelven is elvégezték (YEN–MÜLLER 2003, MÜLLER 2010: 352–353), s a személynevek kapcsán minden esetben ugyanezt az eredményt kapták, így e sajátosság feltehetően más nyelvekre, s általában a nyelvi feldolgozásra is általánosítható.¹⁰ A helynevek feldolgozása azonban különbséget mutat a nyelvek között: az arab és mandarin nyelvre irányuló vizsgálatban a helynevek a személynevekhez hasonló reakcióidővel jellemezhetők, míg a német kísérleti alanyok inkább a köznevekhez hasonló időtartam alatt dolgozzák fel e nyelvi elemeket (YEN 2006: 125–127). Érdemes ugyanakkor megemlíteni azt is, hogy a szemantikai döntési feladatok egy része épp ellenkező eredményt hozott: YOUNG és munkatársai például azt találták, hogy a tulajdonnevek előhívása lassabb, mint a közneveké (1988).

A feldolgozás idői vonatkozásai kapcsán tanulságosak az elektrofiziológiai vizsgálati eredmények is. A mondatfeldolgozáshoz kapcsolódó agyi elektromos potenciált rögzítve MÜLLER és kutatócsoportja azt találták (vö. a korábban ismertetett EEG-kísérlettel, ezúttal német nyelvű kísérleti alanyokkal elvégezve), hogy gyakran még a teljes szóforma elhangzása előtt megjelenik a tulajdonnevekre jellemző hullámforma a nevekkel kezdődő mondatok esetében. A kutatók kíváncsiak voltak arra, hogy mi eredményezheti ezt a korai feldolgozást. Ezért elvégezték a mondatok akusztikai vizsgálatát is, és azt találták, hogy különbségek regisztrálhatók a köznevek és a tulajdonnevek hangzó formájának fizikai sajátosságaiban, a keresztszavaknál ugyanis magasabb az első magánhangzó második (F₂) formánsa (MÜLLER 2010: 356). Ez arra utalhat, hogy a feldolgozás során, illetve a szófaji kategorizálás szempontjából nemcsak a szócsoport grammatikai és szemantikai sajátosságai lehetnek fontosak, hanem egyéb tulajdonságai is.

¹⁰ YEN szerint evolúciós okokkal magyarázhatók az elvárásokkal szemben tapasztalt eredmények, elméletét azonban nem teljesen fejti ki. A gyorsabb feldolgozást véleménye szerint a precuneus (a fali lebenynek a mediális felszínén lévő, a nyakszirti lebeny előtti része) és a premotoros területek teszik lehetővé. Ezek a területek különösen fejlettek az emberi agyban, s kitüntetett szerepük van az éntudat kialakulásában, illetve az önmagunkkal kapcsolatos, önmagunk számára fontos információk, ennek részeként pedig a saját név feldolgozásában. YEN szerint e területek fejlődése egybeesett a nyelvi fejlődéssel, illetve a személynevek megjelenésével (2006: 123–124), az idői vonatkozásokat magukat azonban nem magyarázza.

A speciális tulajdonnévi alhálózat/alhálózatok szerveződését erősítik azok az eredmények is, amelyek szerint a köznevek és a tulajdonnevek egymástól függetlenül sérülhetnek (kettős disszociáció); ezt egyébként többen éppen a két szóosztály teljesen elkülönült volta mellett szokták érvként felhozni a pszicholingvisztikában. Ha azonban alaposabban megvizsgáljuk a konkrét eseteket (a témakör angol nyelvű összefoglalását l. pl. YEN 2006: 44–54, magyar nyelvű összegzéshez vö. RESZEGI 2014: 133–136), kitűnik, hogy nincs egyértelmű bizonyíték a tulajdonnevek és a köznevek kettős disszociációjára: a páciensek teljesítménye ugyanis nem feltétlenül minden vagy semmi jellegű, és nem érinti a köznevek és a tulajdonnevek kategóriájának minden egyes típusát. Például a GOODGLASS és munkatársai által leírt páciensek számára a helynevek relatív megőrzése mellett a testrésznevek előhívása okoz nehézséget (GOODGLASS–BUTTERS 1988, GOODGLASS–WINGFIELD 1993), mégsem valószínűsíthető, hogy a testrésznevek a többi közzótól eltérően reprezentálódna, illetve hogy az előhívásuk más utat követne. Hozzá kell tennünk ehhez azt is, hogy – amennyiben e tudományterületek képviselői egyáltalán érintik a kérdést – a tulajdonnevek és köznevek főnévi kategóriához tartozását általában azok sem kérdőjelezzik meg, akik a két szócsoport alapvető elkülönülését hangsúlyozzák.

A köznevek és a tulajdonnevek eltérő reprezentációjának, illetve bizonyos mértékig eltérő feldolgozásának feltételezését a magyar nyelvűek mentális lexikonában támogatja az a jelenség is, hogy a magyarban a nevek és a közzavak esetenként másként toldalékolódhatnak (*aranyat – Aranyt*). Ezt a morfológiai sajátosságot kísérleti úton is igazolták. A LUKÁCS ÁGNES vezette vizsgálatban a kísérleti személyeknek valódi szavakhoz hasonlító álszavakat (pl. *noszár*) kellett mondatba szerkeszteniük egyszerű köznévi fő, tulajdonnév és idegen nyelvből való átvétel kontextusban (2001: 137–143). A kutató azt találta, hogy a beszélők a produkció során köznévi kontextusban igen érzékenyek mutatkoztak a szavak hangalaki, morfológiai szerkezetére, vagyis gyakrabban alkalmazták a kivételes töveknek megfelelő ragozást (*noszarat*), tulajdonnévi kontextusban viszont nem különülnek el a beszélők számára a szabályos és a kivételes főosztályok (*Noszárt*). (A magyarban épp ezt a tulajdonságot használjuk fel – többek között –, amikor egy ismeretlen hangsort tulajdonnévként vagy köznévként értelmezzünk a feldolgozás során.) LUKÁCS ÁGNES szerint ez azzal magyarázható, hogy a tulajdonnévi kontextusban szereplő szavak nem teszik hozzáférhetővé a hasonló hangalaki felépítésű kivételes főosztályokba tartozó közzói lexikai egységeket (2001: 143), azaz a tulajdonnevek feldolgozása a közzói párjuktól teljesen függetlenül történik. E következtetés kategorikusságát azonban a tulajdonneveket érintő előhívási nehézségek, illetve szemantikai alapú hibázások, valamint a tulajdonnevek és köznevek közötti előfeszítési kísérletek alapján (ezek bővebb tárgyalását l. a 2.3. pontban) mindenképpen árnyalni kell. Tekintettel kell lennünk továbbá a nyelvi játékokra, illetőleg az ebből alakult, esetlegesen rögzült használatra is (vö. pl. *Sólyom > Sólyomot – Sólymot*) (RESZEGI 2009: 11).

Mindezek alapján a vázolt hálózatelvű mentális rendszerben a következő módon képzelhető el a szófaji kategóriák szerveződése. Először is hangsúlyoznunk kell, hogy ezek nem eleve adott kategóriák, hanem az elemeik révén, azok közös sajátosságai alapján szerveződnek. Például a különböző településnevek reprezentációi között – közös tulajdonságjegyeik mentén – szoros kapcsolat alakul ki. Ezek alapján szerveződik meg a településnevek kategóriája, s hasonlóképpen a hegyneveké, vízneveké, utcaneveké stb. Egy-egy ilyen alkategória elemei ugyanakkor más alkategóriák elemeivel is mutatnak közös tulajdonságjegyeket (általában véve valamilyen helyet jelölnek, azt azonosítják, közös

grammatikai sajátosságaik is vannak stb.); ezek szervezik a helynévi kategóriát. A helynevek azonosító funkciójuk alapján kapcsolhatók össze a szintén identifikáló személynevekkel, állatnevekkel stb., s ezek együttesen alkotják a tulajdonnévi kategóriát. A különböző nevek ugyanakkor a köznevekhez hasonló mondattani szerepet töltenek be, hasonló végződéseket vehetnek fel, s bár számos különbség is kimutatható használatukban, azonos ismeretelemek alapján mégis tekinthetők egy közös kategória, a főnévi kategória elemeinek. A főnévi kategórián belül vannak tipikus tulajdonnevek és tulajdonnévi alkategóriák, és például a márkanevek révén átmeneti kategóriával is számolhatunk. A prototípuselv az egyes alkategóriák szerveződésében is érvényesül (ehhez vö. SLÍZ 2012: 400–404).

2.3. A tulajdonnév mint nyelvi egység problematikája. A tulajdonnevek elsajátítása és kognitív rendszerbeli reprezentációja kapcsán a kognitív nyelvészet szerint az analitikus feldolgozás helyett egészes tárolás valószínűsíthető. A helynevek tehát nyelvi egységek (unitok), azaz elemző feldolgozás nélkül sajátítjuk el és tároljuk őket (vö. TOLCSVAI NAGY 2008: 32), s az egység szerinti feldolgozáshoz csupán másodlagosként járulhat hozzá az elemző feldolgozás. Több névkutató, köztük magam is, azonban árnyaltabban kezeli ezt az axiomaticus állítást, feltételezve, hogy a nevek bizonyos szintű elemző feldolgozásával, analógiás megfeleltetésével is számolhatunk elsajátításukkor. Erről tanúskodnak többek között a népetimológiai magyarázatok a helynevek kapcsán. A nevek, a nevek eredete, alakulásmódja iránti érdeklődés persze nyilván függ az egyén nyelvi érzékenységétől, korábbi helynévi tapasztalataitól (attól, hogy általában véve mennyire motiváltak a nevek, amikkel találkozott), hogy mennyire érdekli a nyelv stb., s maguknak az épp megismert neveknek a nyelvi felépítésétől is (RESZEGI 2009: 12, HOFFMANN 2012: 20–21).

A nevek unit jellegének problematikája összefügg a mentális lexikon modelljeinek, illetve a nyelvtani elemzés mikéntjének a kérdésével, vagyis azzal, hogy miként történik a komplex szóalakok feldolgozása és elraktározása. A közsavakkal végzett vizsgálatok alapján ugyan újabban a pszicholingvisztikán belül az analitikus (nyelvtani szabályok alapján működő) és a holista feldolgozást valamilyen módon vegyítő feldolgozási modellek a meghatározók (vö. LUKÁCS–PLÉH–KAS–THUMA 2014: 225–227), e vizsgálatok mindegyikének eredményei magyarázhatók egy alapvetően analógiás alapon működő holista mentális lexikkal is (vö. FEHÉR 2014). A nyelvtani szabályok elkülönült tárát – mint már utaltam rá – evolúciós szempontból is meglehetősen problémás magyarázni (vö. NÁRAY 2000: 130, a kérdéshez l. még PLÉH 2014b), s az egyedfejlődés szempontjából is sokkal megalapozottabb a holista tárolás (FEHÉR 2011). Az egészes tárolás azonban nem jelenti feltétlenül azt, hogy minden lehetséges szóalakot szükséges tárolnunk: az anyanyelv-elsajátítás során ezek az egészes mintázatok – egymáshoz és környezetükhöz viszonyítva hasonlóságaik alapján – fokozatosan morfémákra tagolódnak, s dinamikus alaki-szintaktikai csoportokba rendeződnek (BYBEE–SLOBIN 1982, BYBEE–MODER 1983). A lexikonon belüli alaki-szintaktikai szervezőelvek feleltethetők meg a hagyományos értelemben vett nyelvtannak. A holista modellekben is számolhatunk tehát egyfajta elemzéssel, azaz analógiás megfeleltetésekkel, ezek azonban nem (feltétlenül) tudatosult folyamatok.

A nevek hasonló jellegű (nem tudatos) elemző feldolgozására utalnak a személynevek esetében a szemantikai alapú téves előhívások (a példákat l. a 2.1.2. alpontban), illetve az előfeszítéses vizsgálatok. Ez utóbbi vizsgálatok ugyanis azt mutatják, hogy a

családnév vagy akár a teljes személynév bemutatása után a családnév köznévi párjával szemantikai kapcsolatban álló szavakat érintő szemantikai döntések is gyorsabbak, azaz a családnévként bemutatott szó automatikusan aktiválja köznévi párjának mentális reprezentációját, szemantikáját is. Az előfeszítés másrészt a köznévi irányából a családnév felé is működik (vö. VALENTINE–BRENNEN–BRÉDART 1996: 72). A két szócsoporthoz tartozó elemek közötti szoros kapcsolatot az is támogatja, hogy köztük modalitásközi (auditív > vizuális, vizuális > auditív irányú) előfeszítés is kimutatható (VALENTINE–HOLLIS–MOORE 1998). A névvel homofón köznévi forma előzetes előhívása (definícióra adott válaszként) továbbá növeli a pontos névforma előhívásának valószínűségét, illetve csökkenti a TOT-jelenség előfordulásának gyakoriságát a személynév esetében (BURKE et al. 2004).

Mindezek fényében – bár ilyen kutatásokat eddig még nem végeztek – hasonló működést feltételezhetünk a helynevek, illetve más névfajták esetében is. A név reprezentációja tehát különféle fonológiai, fonotaktikai, névszerkezetbeli, szemantikai, együtt-előfordulási stb. szempontok alapján szoros kapcsolatban áll számos másik név, illetve köznévi reprezentációjával (vö. RESZEGI 2014: 141–142); e kapcsolatok egy része a más nevekkel való hasonlóságot, illetve a köznyelvi elemekkel való azonosságot képezi le. Valamiféle analógiás megfeleltetés tehát nyilvánvalóan a nevek esetében is zajlik, még ha ez nem is tudatosul, hasonlóképpen ahhoz, ahogyan a különböző közszei szóformákat sem tudatosan elemezve tanuljuk a nyelv elsajátítása során. (A helynevek vonatkozásában ehhez l. még RESZEGI megj. e.)

2.4. A tulajdonnevek elsajátítása – a tulajdonnevek kialakulása. A szemantikai és grammatikai kategorizálással kapcsolatos kérdéskörhöz kapcsolódó pszicholingvisztikai kutatások mellett a névtudomány számára hasznos lehet a tulajdonnevek elsajátításának vizsgálata is. Az ilyen irányú ismeretek ugyanis a tulajdonnevek későbbi működése szempontjából is tanulságosak, továbbá közelebb vihetnek akár olyan névelméleti kérdések megválaszolásához is, mint a tulajdonnévi kategória keletkezésének problematikája.

Az általános tapasztalatok szerint a babáknak egyéves korukra már vannak szóreprezentációik, egyéves koruk előtt megértenek, fel tudnak dolgozni szavakat, és kb. egyéves korukban vagy kicsit később produkálni is kezdenek szavakat. Kísérletes vizsgálatok szerint ez a folyamat jóval korábban kezdetét veszi: már a hat hónapos csecsemők képesek a tulajdonnevek és megszámlálható dolgok köznévi megjelölései közötti különbségtételre (vö. TINCOFF–JUSCZYK 1999, 2000).¹¹ A kicsik tehát már a lexikális fejlődés kezdetén elsajátítanak elemeket mindkét szócsoporthoz. Az általános vélekedés szerint a gyerekek korai jelentés-hozzárendeléseinek háttérben konceptuális megszorítások állnak. HALL szerint például kezdetben olyan konceptuális megszorításokkal számolhatunk, mint hogy bizonyos entitásokat, kifejezetten az embereket a picik mint individuális létezőket fogják fel, míg más entitásokat, a tárgyakat a kategóriájuk egyik példányának tekintik (2009: 422–429). E kezdeti megszorítások tartalma azonban vitatott, s egyelőre nem ismeretes az sem, hogy a jelentés-hozzárendelést meghatározó kezdeti megszorításokat

¹¹ A nyelvelsajátítás kezdetén a kutatók szerint tulajdonnévként funkcionáló *Mummy* és *Daddy* szavakat hallva a babák a megfelelő szülő képéhez fordulnak szignifikánsan nagyobb arányban, ha csak a két szülő képét mutatják nekik. Más férfiak és nők képét látva ez nem mutatható ki (TINCOFF–JUSCZYK 1999). A *hands* és a *feet* szavakat hallva viszont kiterjesztik a picik a szókatégoriákat a különböző kezekre és lábakra (TINCOFF–JUSCZYK 2000).

mikor és hogyan váltják fel a felnőttekre jellemző mechanizmusok (vö. RESZEGI 2015: 85–86, 2016: 8–9; a tágabb kérdéskör magyar nyelvű összefoglalását l. RESZEGI 2015).

A vitás kérdések ellenére a kognitív fejlődépszichológiai, pszicholingvisztikai kutatások alapján az ma már egyértelműnek látszik, hogy az anyanyelv-elsajátítás folyamatában a köznevekkel egyszerre jelennek meg a tulajdonnevek. A kognitív etológia szerint a fajtársak és nem fajtársak elkülönítése és megjelölése, s hasonlóképpen a passzív objektumokhoz kapcsolódó térbeliség is az ember alapvető viselkedési jegye (vö. MIKLÓSI 2005: 53). Ez alapján – noha nyilvánvaló, hogy egy-egy képesség kapcsán az egyedfejlődés folyamatát nem lehet visszavetíteni a faj fejlődésére, s ráadásul a nyelv evolúciója általában véve is igen bizonytalan terepe a tudományos gondolkodásnak –, talán mégsem tűnik teljesen megalapozatlannak az a feltevés, hogy a köznévi és a tulajdonnévi kategória a nyelv kialakulásának folyamatában is egyidejűleg jelenhetett meg. Az első tulajdonnevek pedig – noha a személynevek és a helynevek egyaránt ősi szókatégoriáknak tekinthetők – a személynevek lehetnek. A tulajdonnevek elsajátításának menetére irányuló gyereknyelvi kutatások szerint a helyek tulajdonnévi megjelölései az anyanyelv-elsajátítás folyamatában is később jelennek meg a személynevekhez képest, elsajátításukhoz ugyanis a tágabb földrajzi környezetről való kezdetleges ismeretekre is szükség van (vö. RESZEGI 2015: 90–94, 2016).

Csak érdekességképpen jegyzem meg, hogy a saját személynév elsajátítása más személynemekhez képest még korábbra tehető. Már 4-5 hónapos babáknál is megfigyelhető, hogy gyakrabban fordulnak a hang felé a saját nevüket hallva, mint bármely más hangsor esetében (MANDEL–JUSCZYK–PISONI 1995), 6 hónapos babáknak pedig már relatíve részletes reprezentációjuk van a saját nevük hangsormintájáról; ennyi idősen ugyanis a picik már detektálják a saját nevüket folyamatos beszédben (JUSCZYK–MANDEL 1996: 36–37). A saját név kitüntetett szerepe a továbbiakban is megmarad: egyfüles hallási feladat során más keresztnevekhez képest is szignifikánsan gyorsabban dolgozzuk fel ezt a hangsort (MULLER–BOVET 2002), s alvás közben is speciálisan reagál rá az agy (BASTUJ–PERRIN–GARCIA-LARVEA 2002).¹²

3. Összegzés (korlátok, további lehetőségek). Az érintett kérdések kapcsán megítélésem szerint egyértelműen látszik, hogy a névtudomány számára valóban jelentős haszonnal jár a pszicholingvisztika, illetve a neurolingvisztika eredményeinek tanulmányozása, s egyúttal remélhetőleg azt is sikerült szemléltetnem, hogy ehhez kellő körültekintéssel kell eljárniuk a névtudomány szakembereinek. Az eredmények értékeléséhez természetesen szükséges egyrészt az egész tudományterületre való rálátás. Ezzel összefüggésben látnunk kell azt is, hogy maguk az eredmények többféleképpen értelmezhetők, illetve hogy csak bizonyos kérdésekre adnak konkrét választ, s már maguk a szakmunkák is bizonyos előfeltevésekkel interpretálják eredményeiket. Mindvégig szem előtt kell tartani továbbá, hogy a pszicholingvisztikai modellek feltételezés-rendszerek. Mivel nem tudjuk, hogy pontosan mi zajlik a fejünkben, csak bizonyos viselkedéses kimenetek, illetve idői és agyi aktivitási vonatkozások ismertek. A kutatók ezek alapján próbálnak következtetni a mögöttes mechanizmusokra, s ezek alapján dolgozzák ki a modelljeiket a mentális rendszerbeli folyamatok menetéről. A modellek egy része azonban csupán egy adott

¹² Az, hogy a névnek – nem csupán a saját személynévnek, hanem más névfajtáknak is – szerepe van az identitásépítésben, jól ismert a névkutatásban (vö. pl. HOFFMANN 2010: 53–54).

jelenséget igyekszik magyarázni, s nincs tekintettel a teljes mentális rendszerre. Nyilvánvalóan olyan modellt érdemes preferálni, amely további kritériumoknak is megfelel: dinamikus, s összeegyeztethető az evolúció elméletével, illetve az egyedfejlődés folyamatát is kezelni tudja. A neurolingvisztikai eredmények szintén csak az idegrendszerben zajló folyamatok bizonyos vonatkozásairól informálnak, s nem magyarázzák azokat a maguk komplexitásában.

Mindezeket szem előtt tartva a későbbiekben az itt vázolt kérdéskörök mellett további névelméleti problémák tisztázásában is a segítségünkre lehetnek a pszicholingvisztikai és neurolingvisztikai eredmények. Jól hasznosíthatók például annak a feltárásában, hogy miként is értelmezhetők a jelentésviszonyok (szinonímia, poliszémia stb.) a tulajdonnevek esetében; vagy hogy miként értelmezhető a köznevesülés folyamata a mentális rendszerben, s ennek milyen idegrendszeri korrelátumai vannak. A mentális térkép és a helynevek kapcsolata újabban több névtani tárgyú kutatásban is felmerült, s az ennek kapcsán, a nyelvi viselkedés tanulmányozása alapján, illetve elméleti kiindulással megfogalmazott feltételezések szintén igazolást nyerhetnek a pszicholingvisztikai és neurolingvisztikai kutatások révén.

Hivatkozott irodalom

- BABARCZY ANNA – LUKÁCS ÁGNES – PLÉH CSABA 2014. A nyelvelsajátítás elméleti modelljei. In: LUKÁCS ÁGNES – PLÉH CSABA szerk., *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 445–481.
- BADDELEY, ALAN D. 2005. *Az emberi emlékezet*. Osiris Könyvkiadó, Budapest.
- BÁNRETI ZOLTÁN 2014. Az afázia. In: PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES szerk., *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1167–1241.
- BARABÁS ANDRÁS – KÁLMÁN C. GYÖRGY – NÁDASDY ÁDÁM 1977. Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–155.
- BASTUJI, HÉLÉNE – PERRIN, FABIEN – GARCIA-LARVEA, LUIS 2002. Semantic analysis of auditory input during sleep: Studies with event related potentials. *International Journal of Psychophysiology* 46: 243–255. [https://doi.org/10.1016/S0167-8760\(02\)00116-2](https://doi.org/10.1016/S0167-8760(02)00116-2)
- BAYER, JOSEPH 1991. Representatie van algemene namen en eigennamen in het mentale lexicon: neurolinguistische evidentie. *Tabu* 21: 53–66.
- BURKE, DEBORAH M. – MACKAY, G. DONALD – WORTHLEY, S. JOANNA – WADE, ELIZABETH 1991. On the tip of the tongue: What causes word finding failures in young and older adults? *Journal of Memory and Language* 30: 542–579. [https://doi.org/10.1016/0749-596X\(91\)90026-G](https://doi.org/10.1016/0749-596X(91)90026-G)
- BURKE, DEBORAH M. – LOCANTORE, JILL KESTER – AUSTIN, AYDA A. – CHAE, BRYAN 2004. Cherry pit primes Brad Pitt: Homophone priming effects on young and older adults' production of proper names. *Psychological Science* 15: 164–170. <https://doi.org/10.1111/j.0956-7976.2004.01503004.x>
- BYBEE, JOAN L. – SLOBIN, DAN I. 1982. Rules and schemas in the development and use of English past tense. *Language* 58: 265–289.
- BYBEE, JOAN L. – MODER, CAROL L. 1983. Morphological classes as natural categories. *Language* 59: 251–270.
- COHEN, GILLIAN – BURKE, DEBORAH M. 1993. Memory for proper names: A review. *Memory* 1: 249–263. <https://doi.org/10.1080/09658219308258237>
- COHEN, GILLIAN – FAULKNER, DOROTHY 1986. Memory for proper names: Age differences in retrieval. *British Journal of Developmental Psychology* 4: 187–197. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1986.tb01010.x>

- CRUTCH, SEBASTIAN J. – WARRINGTON, ELIZABETH K. 2003. Spatial coding of semantic information: knowledge of country and city names depends on their geographical proximity. *Brain* 126: 1821–1829. <https://doi.org/10.1093/brain/awg187>
- CRUTCH, SEBASTIAN J. – WARRINGTON, ELIZABETH K. 2004. The semantic organisation of proper nouns: the case of people and brand names. *Neuropsychologia* 42: 584–596. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2003.10.009>
- DAMASIO, HANNA – TRANEL, DANIEL – GRABOWSKI, THOMAS – ADOLPHS, RALPH – DAMASIO, ANTONIO 2004. Neural systems behind word and concept retrieval. *Cognition* 92: 179–229. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2002.07.001>
- DOUVILLE, KELLI – WOODARD, JOHN L. – SEIDENBERG, MICHAEL – MILLER, SARAH K. – LEVERONI, CATHERINE L. – NIELSON, KRISTY A. – FRAN CZAK, MALGORZATA – AN TUONO, PIERO – RAO, STEPHEN M. 2005. Medial temporal lobe activity for recognition of recent and remote famous names: an event-related fMRI study. *Neuropsychologia* 43: 693–703. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2004.09.005>
- ELLIS, ANDREW W. – YOUNG, ANDREW W. – CRITCHLEY, EDMUND M. R. 1989. Loss of memory for people following temporal lobe damage. *Brain* 112: 1469–1483. <https://doi.org/10.1093/brain/112.6.1469>
- FABÓ KINGA 1979. A névtan helye a társadalomtudományok között. *Névtani Értesítő* 2: 3–6.
- FABÓ KINGA 1980. A tulajdonnév ↔ köznévfajta „szófajváltásokról”. *Névtani Értesítő* 4: 49–55.
- FEHÉR KRISZTINA 2011. A nyelv modularizálódó hálogrammatikája és az alkalmazott nyelvtudomány. *Modern Nyelvtudomány* 17/2–3: 87–100.
- FEHÉR KRISZTINA 2014. Grammatikaelmélet és kognitív pszichológia. Algebrai szabályok, statisztikai analógiák. *Magyar Nyelvjárások* 52: 125–170.
- GARCÍA-RAMÍREZ, EDUARDO 2010. *Proper Names. A Cognitive-Philosophical Study*. Dissertation. University of Michigan, Ann Arbor. https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/75808/eduardga_1.pdf?sequence=1 (2017. 05. 30.)
- GONTIJO, POSSIDONIA F. D. – ZHANG, SHI 2007. The Mental Representation of Brand Names: Are Brand Names a Class by Themselves? In: LOWREY, TINA M. ed., *Psycholinguistic Phenomena in Marketing Communications*. L. Erlbaum, Mahwah. 23–37.
- GOODGLASS, HAROLD – BUTTERS, NELSON 1988. Psychobiology of cognitive processes. In: ATKINSON, RICHARD C. – HERRENSTEIN, RICHARD J. – LUCE, DUNCAN R. – LINDZEY, GARDINER eds., *Stevens Handbook of Experimental Psychology* 2. Wiley-Interscience, New York. 863–952.
- GOODGLASS, HAROLD – WINGFIELD, ARTHUR 1993. Selective preservation of a lexical category in aphasia: dissociations in comprehension of body parts and geographical place names following brain lesions. *Memory* 1: 313–328. <https://doi.org/10.1080/09658219308258241>
- GORNO-TEMPINI, MARIA-LUISA – CIPOLOTTI, LISA – PRICE, CATHY J. 2000. Category differences in brain activation studies: Where do they come from? *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 267/1449: 1253–1258. <https://doi.org/10.1098/rspb.2000.1135>
- GORNO-TEMPINI, MARIA-LUISA – WENMAN, RACHEL – PRICE, CATHY – RUDGE, PETER – CIPOLOTTI, LISA 2001. Identification without naming: A functional neuroimaging study of an anomie patient. *Journal of Neurology, Neurosurgery and Psychiatry* 70: 392–400. <https://doi.org/10.1136/jnnp.70.3.397>
- GÓSY MÁRIA 2004. „Nyelvboltás”-korpusz. In: GÓSY MÁRIA szerk., *Beszédkutatás 2004. „Nyelvboltás”-korpusz, tanulmányok*. MTA Nyelvtudományi Intézet Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium, Budapest. 19–186.

- HALL, D. GEOFFREY 2009. Proper Names in Early Word Learning: Rethinking a Theoretical Account of Lexical Development. *Mind & Language* 24: 404–432. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0017.2009.01368.x>
- HOFFMANN ISTVÁN 2010. Név és identitás. *Magyar Nyelvjárások* 48: 49–58.
- HOFFMANN ISTVÁN 2012. Funkcionális nyelvészet és helynévkutatás. *Magyar Nyelvjárások* 50: 9–26.
- HONBOLYGÓ FERENC 2007. A beszéd észlelése. In: CSÉPE VALÉRIA – GYÓRI MIKLÓS – RAGÓ ANETT szerk., *Általános pszichológia 1. Észlelés és figyelem*. Osiris, Budapest. 352–386.
- HUSZÁR ÁGNES 2005. *A gondolatól a szóig. A beszéd folyamata a nyelvbotlások tükrében*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- JANCSÓ DANIELLA 2004. A veleszületett egyetemes nyelvtan és a modularizmus neurobiológiai megközelítése. Vázlatos áttekintés Ralph-Axel Müller közleménye alapján. In: GERVAIN JUDIT – PLÉH CSABA szerk., *A láthatatlan nyelv*. Gondolat Kiadó, Budapest. 129–142.
- JUSCZYK, PETER W. – MANDEL-ELMER, DENISE 1996. *What's in a name? How infants respond to some familiar sound patterns*. <http://hincapie.psych.purdue.edu/Jusczyk/pdf/Name.pdf> (2017. 08. 21.)
- KIEFER FERENC 2000. *Jelentésemélet*. Corvina, Budapest.
- LADÁNYI MÁRIA 1998. Jelentésváltozás és grammatikalizáció – kognitív és szerves nyelvészeti keretben. *Magyar Nyelv* 94: 407–423.
- LUCCHELLI, FEDERICA – DE RENZI, ENNIO 1992. Proper name anomia. *Cortex* 28: 221–230.
- LUCCHELLI, FEDERICA – MUGGIA, SILVIA – SPINLER, HANS 1997. Selective proper name anomia: A case involving only contemporary celebrities. *Cognitive Neuropsychology* 14: 881–900. <https://doi.org/10.1080/026432997381385>
- LUKÁCS ÁGNES 2001. Szabályok és kivételek: a kettős modell érvényessége a magyarban. In: PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES szerk., *A magyar morfológia pszicholingvisztikája*. Osiris Kiadó, Budapest. 119–152.
- LUKÁCS ÁGNES – PLÉH CSABA – KAS BENCE – THUMA ORSOLYA 2014. A szavak mentális reprezentációja és az alaktani feldolgozás. In: LUKÁCS ÁGNES – PLÉH CSABA szerk., *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 167–250.
- MACWHINNEY, BRIAN 2003. A nyelvfejlődés epigenezise. In: PLÉH CSABA – KOVÁCS GYULA – GULYÁS BALÁZS szerk., *Kognitív idegtudomány*. Osiris Kiadó, Budapest. 505–527.
- MANDEL, DENISE R. – JUSCZYK, PETER W. – PISONI, DAVID B. 1995. Infants' recognition of the sound pattern of their own names. *Psychological Science* 6: 314–317. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1995.tb00517.x>
- MICELI, GABRIELE – CAPASSO, RITA – DANIELE, ANTONIO – ESPOSITO, THERESA – MAGARELLI, MARINA – TOMAIUOLO, FRANCESCO 2000. Selective deficit for people's names following left temporal damage: an impairment of domain-specific conceptual knowledge. *Cognitive Neuropsychology* 17: 489–516. <https://doi.org/10.1080/02643290050110629>
- MIKLÓSI ÁDÁM 2005. Szociális kogníció: neurális alapok, plaszticitás és evolúció. *Magyar Tudomány* 53–63.
- MORRIS, PETER E. – FRITZ, CATHERINE O. – NICHOL, EMMA – ROBERTS, ELIZABETH 2005. Strategies for learning proper names: expanding retrieval practice, meaning and imagery. *Applied Cognitive Psychology* 19: 779–798. <https://doi.org/10.1002/acp.1115>
- MULLER, BARBARA S. – BOVET, PIERRE 2002. Performance and reaction times in monaural localization of first names in the horizontal plane. *Brain & Language* 82: 1–9. [https://doi.org/10.1016/S0093-934X\(02\)00010-X](https://doi.org/10.1016/S0093-934X(02)00010-X)

- MÜLLER, HORST M. 2010. Neurolinguistic Findings on the Language Lexicon: The Special Role of Proper Names. *Chinese Journal of Physiology* 53: 351–358. <https://doi.org/10.4077/CJP.2010.AMM032>
- MÜLLER, HORST M. – KUTAS, MARTA 1996. What's in a name? Electrophysiological differences between spoken nouns, proper names, and one's own name. *NeuroReport* 8: 221–225.
- MÜLLER, HORST M. – WEISS, SABINE – RAPPELSBERGER, PETER 1999. Differences in neuronal synchronization during spoken word processing. In: ELSNER, NORBERT – EYSEL, ULF eds., *From Molecular Neurobiology to Clinical Neuroscience*. Thieme, Stuttgart. 107.
- MÜLLER, RALPH-AXEL – PALMER, ERICA 2008. Language and neurophysiological development. In: RICKHEIT, GERT – STROHNER, HANS eds., *Handbook of Communication Competence*. Mouton de Gruyter, Berlin. 65–102.
- NÁNYAY BENCE 2000. *Elme és evolúció. Az elmefilozófia és a kognitív tudomány evolúciós megközelítése*. Kávé Kiadó, Budapest.
- OTSUKA, YUJI – SUZUKI, KYOKO – FUJII, TOSHIKATSU – MIURA, RINA – ENDO, KEIKO – KONDO, HISATAKE – YAMADORI, ATSUSHI 2005. Proper name anomia after left temporal subcortical hemorrhage. *Cortex* 41: 39–47. [https://doi.org/10.1016/S0010-9452\(08\)70176-X](https://doi.org/10.1016/S0010-9452(08)70176-X)
- PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES – KAS BENCE 2008. A szótár pszicholingvisztikája. In: KIEFER FERENC szerk., *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 789–852.
- PLÉH CSABA 2014a. A pszicholingvisztika története. In: PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES szerk., *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 3–116.
- PLÉH CSABA 2014b. A nyelv evolúciója. In: PLÉH CSABA – LUKÁCS ÁGNES szerk., *Pszicholingvisztika 1–2. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1033–1088.
- REINKEMEIER, MECHTHILD – MARKOWITSCH, HANS J. – RAUCH, MICHAEL – KESSLER, JOSEF 1997. Differential impairments in recalling people's names. A case study in search of neuroanatomical correlates. *Neuropsychologia* 35: 677–684. [https://doi.org/10.1016/S0028-3932\(96\)00120-0](https://doi.org/10.1016/S0028-3932(96)00120-0)
- RESZEGI KATALIN 2009. A tulajdonnevek mentális reprezentációjáról. *Névtani Értesítő* 31: 7–16.
- RESZEGI KATALIN 2010. A köznevesülésről. *Névtani Értesítő* 32: 143–149.
- RESZEGI KATALIN 2014. A tulajdonnevek pszicho- és neurolingvisztikája. Vizsgálati szempontok és modellek a tulajdonnevek feldolgozásáról. *Névtani Értesítő* 36: 133–147.
- RESZEGI KATALIN 2015. A tulajdonnevek a gyermeki nyelvelsajátításban. *Névtani Értesítő* 37: 83–97.
- RESZEGI KATALIN 2016. The Acquisition of Place Names in Mother Tongue Learning: Some Observations on Children's Spatial Cognition. *Voprosy onomastiki* 13/2: 7–22. https://doi.org/10.15826/vopr_onom.2016.13.2.015
- RESZEGI KATALIN megj. e. Helynevek – térszemlélet – mentális térkép. *Magyar Nyelv*. Megjelenés előtt.
- ROSCHE, ELEANOR 1978. Principles of categorization. In: ROSCH, ELEANOR – LLOYD, BARBARA B. eds., *Cognition and Categorization*. Halsted Press, New York. 27–48.
- RUTKIEWICZ-HANCZEWSKA, MAŁGORZATA 2016. Semantics of Proper Names. The Structure of the Mental Lexicon of Proper Names. In: HOUGH, CAROLE – IZDEBSKA, DARIA eds., *Names and Their Environment. Proceedings of the 25th International Congress of Onomastic Sciences, Glasgow, 25-29 August 2014. Vol. 4. Theory and Methodology. Socio-onomastics*. University of Glasgow, Glasgow. 167–178. https://www.icos2014.com/wp-content/uploads/icos2014_v4_167.pdf (2017. 12. 10.)
- SEMENZA, CARLO – ZETTIN, MARINA 1989. Evidence from aphasia for the role of proper names as pure referring expressions. *Nature* 342: 678–679. <https://doi.org/10.1038/342678a0>
- SLÍZ MARIANN 2012. Tulajdonnév és kategorizáció. *Magyar Nyelv* 108: 282–291, 400–410.

- SLÍZ MARIANN 2015. Általános névtani kérdések. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 93–114.
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TAKÁCS JUDIT 2008. A név mint kód. *Létiink* 38/1: 18–29.
- TINCOFF, RUTH – JUSCZYK, PETER W. 1999. Some beginnings of word comprehension in 6-month-olds. *Psychological Science* 10: 172–175. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00127>
- TINCOFF, RUTH – JUSCZYK, PETER W. 2000. *Do six-month-olds link sound patterns of common nouns to new exemplars?* Előadás az International Conference on Infant Studies című konferencián. Brighton, Nagy-Britannia. <http://hincapie.psych.purdue.edu/Jusczyk/pdf/Common.pdf> (2017. 06. 07.)
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. A tulajdonnév jelentése. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Balatonszárszó, 2007. június 22–24)*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Budapest. 30–41.
- TRANEL, DANIEL 2006. Impaired naming of unique landmarks is associated with left temporal polar damage. *Neuropsychology* 20: 1–10. <https://doi.org/10.1037/0894-4105.20.1.1>
- TSAI, CHIH-HAO 1996. Effects of semantic transparency and morphological structure on the representation and recognition of Chinese disyllabic words. In: CHENG, TSAI-FA – LI, YAFEI – ZHANG, HONGMING eds., *Proceedings of the Joint Meeting of the Fourth International Conference on Chinese Linguistics and the Seventh North American Conference on Chinese Linguistics 2*. University of Southern California, 326–343.
- TSUKIURA, TAKASHI – NAMIKI, MASAYUKI – FUJII, TOSHIKATSU – IJIMA, TOSHIJO 2003. Time-dependent neural activations related to recognition of people's names in emotional and neutral face-name associative learning. An fMRI study. *Neuroimage* 20: 784–794. [https://doi.org/10.1016/S1053-8119\(03\)00378-1](https://doi.org/10.1016/S1053-8119(03)00378-1)
- TSUKIURA, TAKASHI – MOCHIZUKI-KAWAI, HIROKO – FUJII, TOSHIKATSU 2006. Dissociable roles of the bilateral anterior temporal lobe in face-name associations. An event-related fMRI study. *Neuroimage* 30: 617–626. <https://doi.org/10.1016/j.neuroimage.2005.09.043>
- VALENTINE, TIM – BRENNEN, TIM – BRÉDART, SERGE 1996. *The Cognitive Psychology of Proper Names. On the importance of being Ernest*. Routledge, London – New York.
- VALENTINE, TIM – HOLLIS, JARROD – MOORE, VIV 1998. On the relationship between reading, listening and speaking. It's different for people's names. *Memory & Cognition* 26: 740–753.
- VAN LANCKER, DIANA – KLEIN, KAREN – HANSON, WAYNE – LANTO, ANDREW – METTER, E. JEFFREY 1991. Preferential representation of personal names in the right hemisphere. *Clinical Aphasiology* 20: 181–189.
- VAN LANGENDONCK, WILLY 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. De Gruyter, Berlin – New York.
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 42. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- YAMADORI, ATSUSHI – FUJII, TOSHIKATSU – SUZUKI, KYOKO – TSUKIURA, THAKASI – OTSUKA, YUJI – FUKATSU, REIKO 2002. Neural networks in retrieval of stored information: in the case of proper name. *International Congress Series – Excerpta Medica* 1226: 143–151.
- YASUDA, KIYOSHI – ONO, YOSHIHARU 1998. Comprehension of famous personal and geographical names in global aphasic subjects. *Brain and Language* 61: 274–287. <https://doi.org/10.1006/brln.1997.1856>

- YEN, HUEI-LING 2006. *Processing of Proper Names in Mandarin Chinese: A Behavioral and Neuroimaging Study*. Dissertation. Faculty of Linguistics and Literary Studies, University of Bielefeld, Bielefeld. <https://pub.uni-bielefeld.de/download/2301435/2301438> (2017. 05. 14.)
- YEN, HUEI-LING – MÜLLER, HORST M. 2003. Processing of proper names in Mandarin Chinese. In: SCHMALHOFER, FRANZ – YOUNG, RICHARD M. – KATZ, GRAHAM eds., *Proceedings of the EuroCogSci 03: The European Cognitive Science Conference 2003*. Lawrence Erlbaum, London. 450. <https://escholarship.org/uc/item/9879w77f>
- YEN, HUEI-LING – LIU, HO-LING – LEE, CHIA-YING – MÜLLER, HORST M. 2005. Are proper names really different from common nouns? A view of brain processing. *Proceedings of the 11th Annual Meeting of the Organization for Human Brain Mapping*. Toronto, Canada. <https://www.researchgate.net/publication/266417326> (2017. 09. 17.)
- YOUNG, ANDREW W. – ELLIS, ANDREW W. – FLUDE, BRENDA M. 1988. Accessing stored information about familiar people. *Psychological Research* 50: 111–115.

RESZEGI KATALIN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4443-3284>

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar

KATALIN RESZEGI, Psycholinguistics, neurolinguistics and onomastics

The paper demonstrates that onomastics may significantly benefit from the results of psycholinguistics and neurolinguistics, while the limits on the use of these advances are also discussed. In psycholinguistics, the category of proper names has appeared only rarely for many decades; the word group has only been researched since the 1980s. However, these relevant analyses are still considered relatively peripheral. In the 2000s, interests in the representation of proper names in the nervous system were expressed by neuroscience, especially in neurolinguistics, akin to psycholinguistics. Since then researchers have applied rapidly developing electrophysiological and imaging techniques, and have been eager to explore the relevant neural relations. The author highlights four fields in which the results of these research projects may help name studies: 1. the meaning of proper names, 2. the categorisation of proper names into a word class, 3. the unit status of proper names, 4. the acquisition of proper names.